

М. А. ПЕЛЕЩИШИН

Енеолітичне поселення поблизу м. Берегове на Закарпатті

За останні роки на території Закарпатської області відкрито чимало археологічних пам'яток. Для вивчення епохи енеоліту важливе значення має дослідження поселення поблизу м. Берегове, яке відкрив у 1967 р. О. П. Черниш. Зібраний ним на поверхні керамічний матеріал дав змогу попередньо датувати поселення добою енеоліту. В 1968 р. тут були проведені розкопки, в результаті яких здобуто нові дані для з'ясування історії однієї з груп населення енеолітичного часу у Верхньому Потиссі¹.

Поселення розташовувалося в північній гористій околиці міста (урочище Ардайське поле), на правому березі штучно прокладеного в недалекому минулому русла р. Вірка, що впадає в Латоріцу, правий берег якої — терасоподібний і переходить у північному напрямку в пасмо південних передгір'їв Карпат. На південь тягнеться рівнинна місцевість Закарпатської низовини. Поселення займало південну частину невеликого пологого мису. Його розміри становили близько 80×100 м. Недавно південна частина мису з метою збільшення корисної площі для посадки фруктових дерев була вирівняна і глибоко зорана, внаслідок чого культурний шар пам'ятки зруйнований практично на всій території на глибину до 0,5 м. Культурні залишки збереглися у непошкошеному стані лише в заглиблених об'єктах, які виділялись темнішим забарвленням та інтенсивним скупченням речового матеріалу. На місці кількох плям (їх нараховано близько 10) було закладено два невеликі розкопи загальною площею 200 м^2 . Верхній лесовий шар ґрунту на глибині 0,4—0,5 м переходить у материкову глину. В розкопі I, розташованому приблизно в центральній частині мису (75 м^2), на рівні 0,4 м від сучасної поверхні виявлено напівземлянку і три невеликі ями.

Напівземлянка складалася із двох ям. Одна з них мала форму, близьку до прямокутної, і була досить великою ($3,5 \times 1,3 - 2,1$ м); друга яма округла, діаметром 1,5 м, примикала до південно-західного кутка попередньої. Житло орієнтоване поздовжньою віссю по лінії північ — південь, що відповідає пониженню схилу до долини річки. Вхід до нього з боку річки добре простежувався, він мав вигляд двох дугоподібних материкових уступів-східців у похилій південній стінці. На дні південної частини ями було невелике овальне заглиблення. Північна частина житла дещо звужена, мала чіткі кути, прямовисні стіни і рівну добре втопану долівку. Найбільша глибина материкових стінок становила тут 1 м, а в південній частині досягала 1,2 м. Яма в південно-західному кутку житла мала майже вертикальні стінки, лише у нижній частині вони уступом звужувалися до дна. Від основної ями вона відокремлювалась материковим порогом висотою близько 0,5 м від дна (рис. 1).

Житло було заповнене в основному лесом, який унизу був перемішаний з темною землею. Серед будівельних залишків знайдено численні куски обпаленої глиняної обмазки, дрібне деревне вугілля та залишки згорілого дерева діаметром 5—6 см. Куски обмазки в кількох місцях утворювали скупчення. Одне з них виявлене на краю північної стінки житла. Залишки обмазки лежали тут хаотично в лесі, а частина їх зсунулася у заповнення ями. Друге суцільне скупчення дрібних уламків простежено у південній частині ями на рівні її виявлення.

¹ Розкопки провадилися Закарпатською археологічною експедицією Інституту суспільних наук АН УРСР під керівництвом автора.

Розміри його — $1,3 \times 0,7$ м, а товщина доходила до 0,15 см. Дещо нижче описаних скупчень залягав прошарок лесу товщиною 0,1—0,2 см із значною кількістю дрібних вуглинок. Особливо багато їх було на східцях і в заглибленні південної частини житла, де вони разом із сажею утворювали суцільний прошарок товщиною 2—3 см. Очевидно, це були залишки внутрішнього дерев'яного обладнання або наземного дерев'яного каркасу, знищених пожежею.

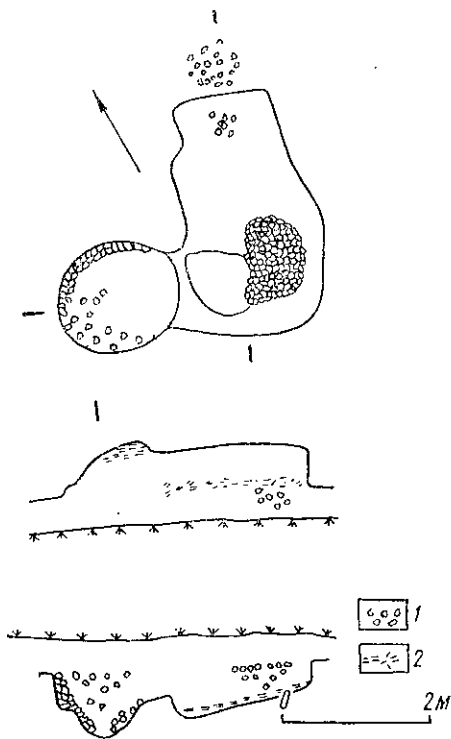

Рис. 1. План і розрізи житла № 1 з поселення поблизу м. Берегове:
1 — залишки обмазки; 2 — вуглини і попіл.

Серед них в основному дрібні фрагменти кераміки, яких налічувалось понад дві тисячі. Вони належали близько 80 посудинам (рис. 2, 4): невеликим горщикам (20 екземплярів), мискам (15), амфорам (9), тонкостінним чашам (20), посудинам на високих підставках (близько 16 екземплярів). З окремих керамічних виробів виділяються дві реставровані посудини на високій підставці (рис. 2, 1, 7), фрагмент стінки посудини у вигляді «качиного дзьоба» (рис. 3, 8), частина ложки (рис. 4, 10).

У житлі було знайдено також багато виробів із кременю і каменю. Асортимент крем'яних знахідок різноманітний: 20 скребочків, три різці, одне вістря і 24 відщепи, виготовлені з молочно-сірого кременю; чотири пластинки, скребок і нуклеус з темно-сірого кременю з сивими смугами. Кам'яні вироби представлені пластинами (9 екземплярів), ножами (2), переважно пошкодженими сокирами (16) та окремими долотами. В підпичній ямі трапилось п'ять пошкоджених кам'яних зернотерок. У житлі і поблизу нього знайдено чотири відполіровані від користування обсидіанові пластинки із слідами ретуші.

Поблизу житла виявлено три невеликі ями, що, можливо, становили разом з ним єдиний житлово-господарський комплекс. Одна розташовувалась біля північного боку житла. Це було заглиблення прямокутної форми ($1 \times 0,55$ м) із звуженими до рівного дна стінками. Материкові стінки заглиблені на 0,5 м. В ямі, заповненій чорною землею, зібрано близько 80 уламків кераміки, окремі з яких належали посу-

динам з житла. Серед посуду виділялася пошкоджена миска (рис. 3, 7).

Друга яма, подібна за формою до описаної, розташовувалася за 3 м на південь від житла і орієнтована довшою стороною по лінії північ—південь. Її розміри 2×1 м, глибина 0,3 м. У заповненні ями знайдено численні дрібні фрагменти різних посудин та дві крем'яні пластинки.

Третя яма, віддалена за 3,8 м на північ від житла, за формою була подібна до нього і так само орієнтована по лінії північ—південь. Розміри ями $2,05 \times 1,15$ м, глибина материкових стінок 0,3 м. Заповнення її — лес, змішаний з чорною грудкуватою землею. Тут знайдено понад 70 дрібних фрагментів кераміки, окремі куски глиняної обмазки, кам'яну зернотерку та шліфувальну плитку. Серед уламків кераміки привертає увагу частина мініатюрної посудинки, прикрашеної рядом конічних виступів (рис. 4, 12).

Розкоп II (60 м) був закладений за 11 м на захід від першого розколу і паралельно йому. Тут було виявлено одну напівземлянку дещо іншої конструкції, ніж описана вище. Вона складалася із трьох з'єднаних між собою ям близької до овалу форми, але різної величини. Це житло побудоване

поперек схилу приблизно по лінії схід—захід. Вхід до нього був зі східного боку, де в стінці простежувалися два дугоподібні виступи, ширина яких доходила до 0,4 м. Стінки усіх ям були майже прямовисні, лише в окремих місцях звужені донизу. Біля північної стінки східної ями простежено невеликий заокруглений виступ. Ями розділені між собою невисокими материковими порогами. Ширина материкової перегородки між східною і західною ямами доходила до 0,7 м, висота 0,2 м від долівки. Розміри першої з них $3 \times 2,3$ м, другої — $2,5 \times 1,75$ м. Загальна довжина житла становила 5,5 м. З південного боку, в місці стику двох описаних ям розташовувалася третя, розмірами $1,85 \times 1,5$ м. Максимальна глибина усіх трьох не перевищувала 1 м.

Дно напівземлянки, особливо в перших двох основних ямах, було добре утрамбоване (рис. 5). Заповнення житла в усіх його частинах складалося з лесу та подекуди більш темної землі. Остання переважала в західній половині житла, де виявлено більшість знахідок — різні побутові предмети. В південній (меншій) ямі залягали окремі куски глиняної обмазки; з одного боку вони плоскі, з протилежного збереглися відбитки деревин діаметром до 3,5 см. Тут знайдено кілька каменів та окремі вуглини. Характер цих матеріалів і умови їх залягання вказують на те, що вони є залишками глиняної печі, близької за конструкцією до печі житла № 1. У підпінній ямі виявлено зернотерку; дві інші лежали на підвищенні, яке розділяло східну і західну половини житла.

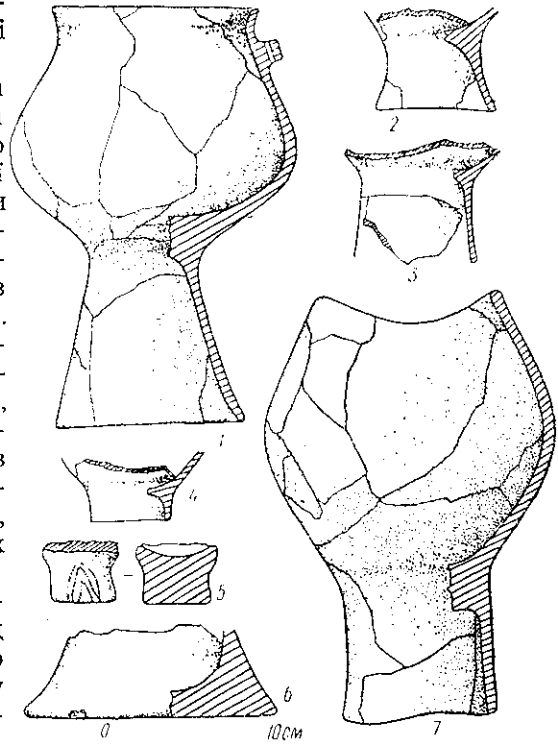

Рис. 2. Кераміка з поселення поблизу м. Берегове: 1, 4, 7 — з житла № 1; 2, 3, 5, 6 — з житла № 2.

Основну кількість знахідок становили фрагменти посуду (близько 1240 екземплярів). Серед них були характерні уламки горщиків (близько 50), амфороподібних виробів (понад 15), різних посудин на підставках та тонкостінних чаш (понад 12), кількох мініатюрних посудин. Частина згаданої кераміки прикрашена розписним орнаментом (рис. 6). Серед окремих знахідок виділяються фрагменти двох посудин з лійкоподібним виступом (рис. 4, 8, 9), повністю збережена антропоморфна фігурка (рис. 4, 1), глиняна намистинка (рис. 4, 3a). У житлі були різні знаряддя праці, серед яких переважали вироби з кременю: сім скребоків і вістря-проколка з сірого та два мініатюрні скребочки з темно-сірого (рис. 7, 1, 2); з кам'яних виробів знайдено п'ять ножів, дві пошкоджені сокири та долотце (рис. 7, 28, 31), чотири зернотерки, уламки брусків та плиток.

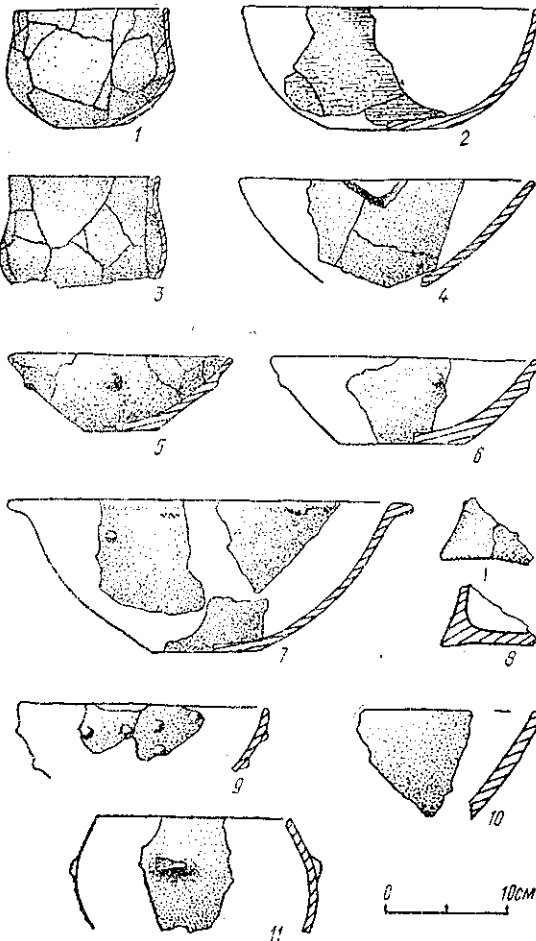

Рис. 3. Кераміка з житла № 1 на поселенні поблизу м. Берегове.

За складом керамічної маси та деякими іншими особливостями його можна розділити на дві групи. До першої, найчисленнішої (близько 90%), належить посуд, виготовлений з глини, що містить переважно незначні домішки піску та великі зерна кварцу; рідше трапляється шамот, іноді дрібнотовчений вапняковий камінь. Виразних органічних домішок не простежується, за винятком одного з фрагментів, на якому зберігся відбиток зерна пшениці (?). Посудини формувалися методом накладання стрічок, більшість їх крає випалена зовні; лише окремі — зсередини, що пояснюється, очевидно, розміщенням посудини під час випалу. Внутрішня поверхня старанно вигладжена і пролощена, зовнішня у багатьох горщиків покрита після часткового випалу глиною, а потім загладжена пальцями чи пучком трави. Менша частина виробів мала на зовнішній поверхні мінеральний ангоб коричневого кольору різних відтінків. Цей посуд часто прикрашений темно-коричневим (рідше іншого кольору) розписом. Серед кераміки першої групи виділяється кілька форм.

Найбільш численними є невеликі горщики з відносно великим плоским дном та опуклими стінками з рівним потоншенням краєм

3 метою визначення північної межі поселення було прокопано дві траншеї довжиною 30—40 м на північ від розкопів I і II. На площі близько 65 м² виявлено лише кілька дрібних уламків посуду та кременяних відщепів.

Основна частина культурних залишків на поселенні — це уламки посуду.

(рис. 3, 11; 8, 6). Один з реставрованих горщиків має висоту 13,5 см, діаметр дна 9 і вінець 14 см (рис. 8, 4). Діаметр вінець інших фрагментованих екземплярів становить 10—24 см. Посудини прикрашені у верхній частині кількома горизонтально видовженими наліпами у формі гладких або розчленованих виступів (рис. 8, 4, 6, 10, 11; 9). В окремих випадках є орнамент у вигляді кількох горизонтальних наліпних валиків або овальних заглиблень по краю посудини. Знайдено уламки кількох горщиків, які мали розхилені вінця.

Поширеною формою виробів були різноманітні амфороподібні посудини. Кількісно переважали амфори з опуклим тулубом, відносно широкою шийкою та високими, злегка розхиленими вінцями, під якими розміщувались вушка з горизонтальним отвором, переважно зігнуті під кутом, інколи дугасті (рис. 8, 2, 8, 9). Посудини цього типу іноді були прикрашені нижче ручок двома короткими вертикальними валиками з пальцьовими вдавленнями (рис. 10, 2).

Амфори другого типу мали сильно розширений кулястий тулуб та вузьку високу циліндричну шийку (рис. 10, 1). На місці найбільшої опуклості стінок розташовані підпрямокутні або дуговидні вушка з горизонтальним отвором. В окремих посудин вони прикріплені в горизонтальному напрямку.

Значну групу посуду становили миски. Одні з них мали сильно розхилені конічні стінки (рис. 3, 4—6), інші — заокруглену нижню частину (рис. 3, 2). Вінця прями, заокруглені, за винятком однієї миски з відігнутими товстими вінцями (рис. 3, 7). Окремі посудини з дуже нахилою до середини верхньою частиною (рис. 8, 1). Одна серед краше збережених мисок має висоту 6,5 см, діаметр дна 5,5 і вінець 17,5 см (рис. 3, 5). Діаметр вінець інших фрагментованих екземплярів становив 18—24 см, але були й ще більші. Частина мисок неорнаментована (рис. 3, 2, 4, 10), проте більшість їх прикрашена пластичним орнаментом зовні або розписним зсередини. Пластичний орнамент має вигляд округлих конічних виступів (рис. 3, 5, 6), інколи розміщених по краю посудини (рис. 3, 7) або розташованих горизонтальною смугою (рис. 3, 9). Окремі миски прикрашувались горизонтальними наліпними валиками з вдавленнями (рис. 8, 7) чи заглибленнями у вигляді вертикальних смуг з прямих і зигзагоподібних ліній (рис. 8, 3). Розписом покривались внутрішні стінки майже до дна (рис. 6, 5). Він виконаний темно-коричневою, зрідка чорною фарбою. Чітко виз-

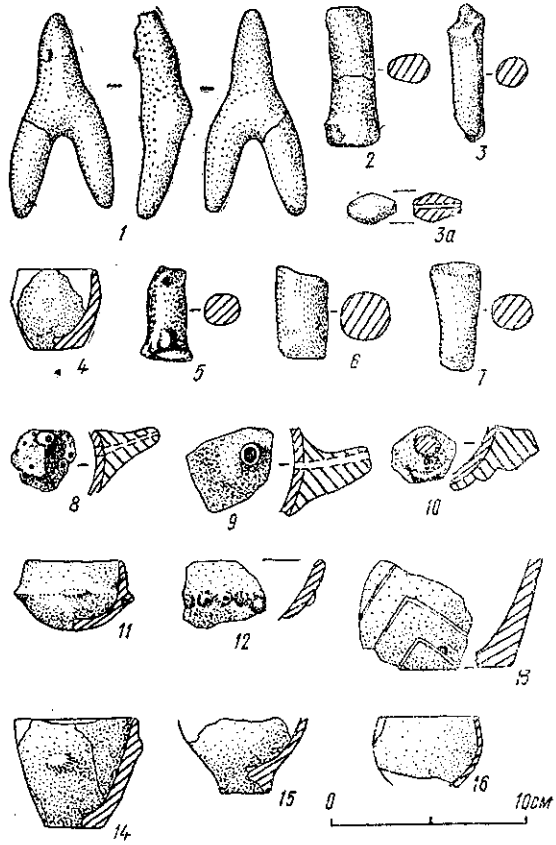

Рис. 4. Посуд та інші вироби з глини з поселення поблизу м. Берегове:

1—7, 11—16 — з культурного шару; 10 — з житла № 1; 8, 9 — з житла № 2.

начити важко, оскільки посудини погано збереглися. Основний мотив — група вертикальних, горизонтальних, скісних смуг (рис. 6, 1—6; 11, 4). В окремих випадках розписувалася зовнішня поверхня (рис. 6, 4).

До типових форм посуду належать різні чаші, приблизно біко-нічного профілю, з широким дном та високою широкою шийкою. Одна з реставрованих чаш висотою 9,2 см, діаметр її дна 5 і вінець 10—12 см (рис. 3, 1). Окремі посудини мали певні відмінності, наприклад, слабо розширений або майже кулястий тулуб (рис. 3, 3), низеньку шийку (рис. 8, 5) тощо. Внутрішня поверхня чорна, пролошена, зовнішня покрита ангобом коричневого кольору з малиновим чи рожевим відтінком. Значна частина чаш прикрашена зовні темно-коричневим розписом, який здебільшого зберігся погано. Найбільш поширеними мотивами орнаменту є групи подвійних вертикальних смуг, заокруглених знизу, а іноді й зверху (рис. 11, 1, 4, 7; 6, 9); короткі скісні смуги (рис. 11, 3), спіраль (рис. 6, 8), вміщені один до одного кути або близькі мотиви (рис. 11, 2, 9), сітки (рис. 6, 10). На ряді посудин ці мотиви переплітаються (рис. 6, 11). Ширина смуг 0,5—1,2 см, лише подекуди вони вузькі (рис. 11, 5, 6).

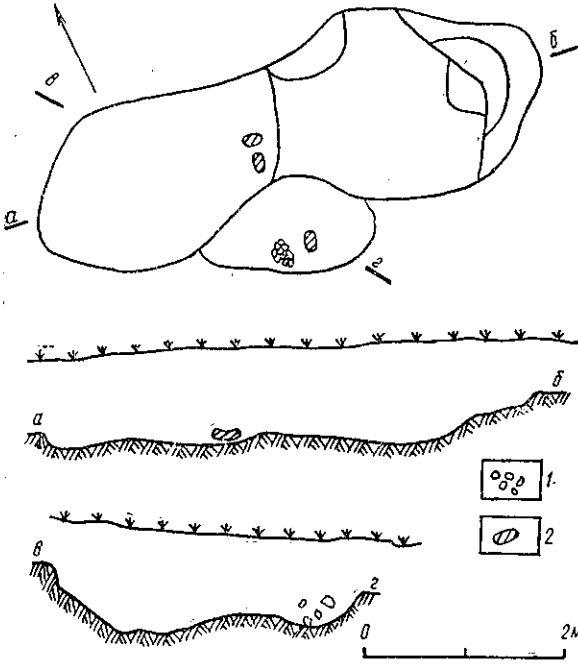

Рис. 5. План і розрізи житла № 2 з поселення поблизу м. Берегове:

1 — залишки обмазки; 2 — зернотертки.

Серед такого орнаменту виразно виділяється темно-коричневий розпис у вигляді заштрихованих трикутників на одній з чаш (рис. 6, 12). Зрідка на чашах є пластичний орнамент — наліпні округлі виступи (рис. 11, 8).

Окрему групу утворюють різні посудини на підставках (рис. 2). Підставки бувають низькі й високі, суцільні й пустотілі, циліндричні й конічні (рис. 2, 2—6). Особливо характерними є біконічна чаша з чотирма вушками та чаша з чотирма підтрикутними виступами на краю вінець (рис. 2, 1, 7). Деякі посудини прикрашено темно-коричневим розписом (рис. 2, 3) або заглибленим орнаментом у вигляді вміщених один над другим кутів (рис. 2, 5).

До першої групи кераміки належать також фрагменти стінок двох посудин з довгим виступом, що має наскрізний отвір (рис. 4, 8, 9), частина посудини у вигляді «качиного дзьобу» (рис. 3, 8), уламок ложки (рис. 4, 10), а також близько 10 мініатюрних виробів: горщиків (рис. 4, 14), мисочок (рис. 4, 11, 12), чашечок (рис. 4, 15, 16). Вони прикрашені різними виступами, а деякі лінійно-заглибленим орнаментом (рис. 4, 13). Крім того, заслуговує на увагу глиняна фігурка, яка передає схематичне зображення жінки, що стоїть. Довжина її 10,5 см (рис. 4, 1). Виділяються також кілька глиняних стержнів довжиною 5—7 і діаметром 1—2 см, які, можливо, використовувались як підставки (рис. 4, 2, 3, 5, 6, 7), та глиняна біконічна намистина з по-здовжнім отвором (рис. 4, 3а).

Посуд другої групи нечисленний (близько 10%). Він виготовлений з чистої глини, крихкий, колір поверхні переважно рожевий. Посудини дуже тонкостінні, тому погано збереглися. Форми їх в основному такі ж, як у попередній групі. Впадає в око відсутність пластичного орнаменту у вигляді виступів гудзиків, а також наявність лише окремих фрагментів з погано збереженим розписом. Серед характерних фраг-

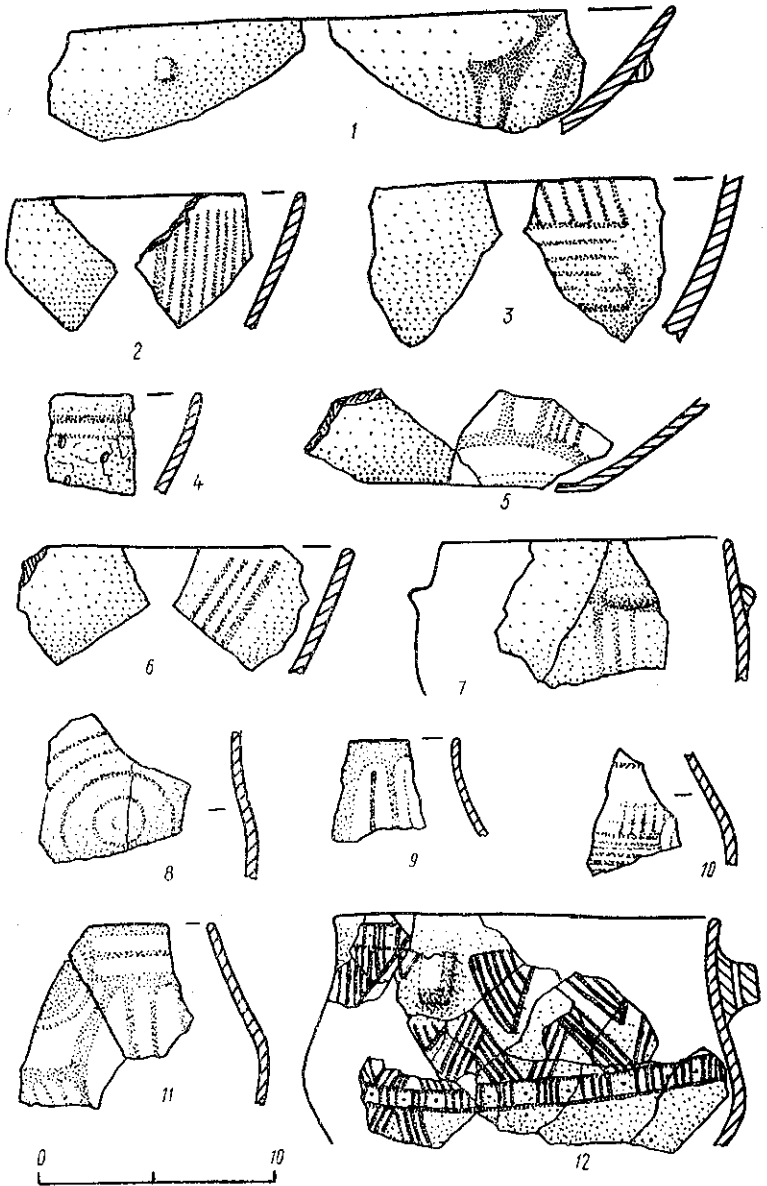

Рис. 6. Посуд з житла № 2 на поселенні поблизу м. Берегове.

ментів виділяються уламки вінця чаші з виступами на краю, невеликих горщиків з розхиленими вінцями.

Незначну кількість знахідок становлять знаряддя праці, виготовлені з місцевих покладів каменю і рідше з обсидіану. Серед кам'яних виробів багато сокир (близько 20 екземплярів), більшість яких виготовлена з дрібноструктурного кварцитоподібного і кремнистого пісковику сірого і темного кольорів; окремі — з легкого туфопісковику та

важкого зеленуватого базальту. Вони невеликі, клиноподібні, прямокутні в розрізі, з ретельно відшліфованою поверхнею. Довжина їх 5—10 см. (рис. 7, 27, 29—31). Знайдені кілька долотець відрізняються від сокир меншими розмірами (рис. 7, 28).

Як ножі використовувались невеликі пластини з кремнистого пісковика з гострим ріжучим краєм, іноді обробленим ретушню. Всього було знайдено близько 30 ножеподібних пластин довжиною 7—10 см (рис. 7, 23—26). Зернотерки виготовлені з сірого пісковика, невеликі, овальної форми, з увігнутою робочою поверхнею. Є також уламки тонких шліфувальних плиток. Вироби з кременю нечисленні, мікролітичні, примітивного характеру, що пояснюється низькою якістю цієї сировини в Закарпатті. Використовувався в основному сірий з молочним відтінком кремень. Серед цих виробів — мініатюрні скребки з круговою ретушню (рис. 7, 11—16), ножі-скребки (рис. 7, 17—22), ножі-вістря (рис. 7, 10). Окремі знаряддя виготовлені з темно-сірого кременю, в тому числі два мініатюрні скребочки (рис. 7, 1, 2). В цілому крем'яний інвентар відігравав другорядну роль у господарстві жителів поселення. У межах дослідженої площі знайдено кілька пластинок довжиною 2,7—3,2 см та скребок з обсидіану, оброблений круговою ретушню (рис. 7, 4—9).

Відсутність на поселенні виробів з кісток пояснюється, очевидно, особливостями ґрунту. Немає і таких характерних для енеоліту знахідок, як глиняні пряслиця і грузики.

Таким чином, комплекс матеріалів свідчить, що берегівське поселення є одношаровою пам'яткою. Розташоване на межі родючих земель і підгірських пасовиськ, воно існувало протягом тривалого часу. Його населення займалось землеробством, скотарством, досконало володіло технологією керамічного та кам'янообробного виробництва. Наявність жіночих фігурок вказує на стійкі традиції матріархату в побуті та світогляді, зокрема в релігійних уявленнях.

Разом з тим ця пам'ятка важлива для висвітлення проблем культурно-етнічної історії Верхнього Потисся в енеолітичний час. Тому велике значення має з'ясування культурної належності поселення. Відповідь на це питання певною мірою дає порівняння описаних матеріалів з виробами пам'яток у басейні верхньої і середньої течії р. Тиси та суміжних районів.

Наявність на берегівському поселенні значної кількості кераміки з розписом коричневою фарбою свідчить, що воно належало до часу

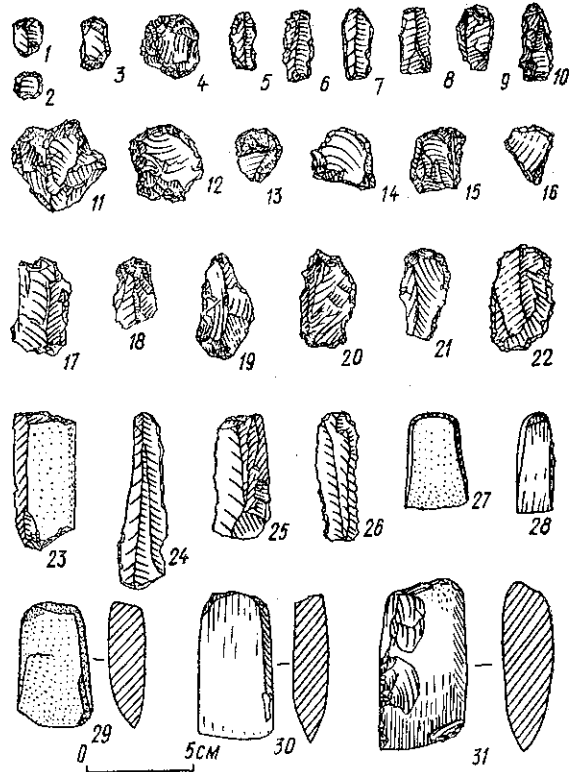

Рис. 7. Знаряддя з поселення поблизу м. Берегове:
1, 2, 10—22 — з кременю; 3—9 — з обсидіану; 23—31 — з каменю.

молодшого неоліту Карпатської улоговини, за термінологією зарубіжних дослідників, або раннього енеоліту, за прийнятою в радянській науці періодизацією культур європейської частини нашої країни. Молодший неоліт у Південно-Східній Європі і суміжних районах Центральної і Східної Європи характеризувався рядом істотних змін у різних галузях матеріального виробництва, соціальної організації сус-

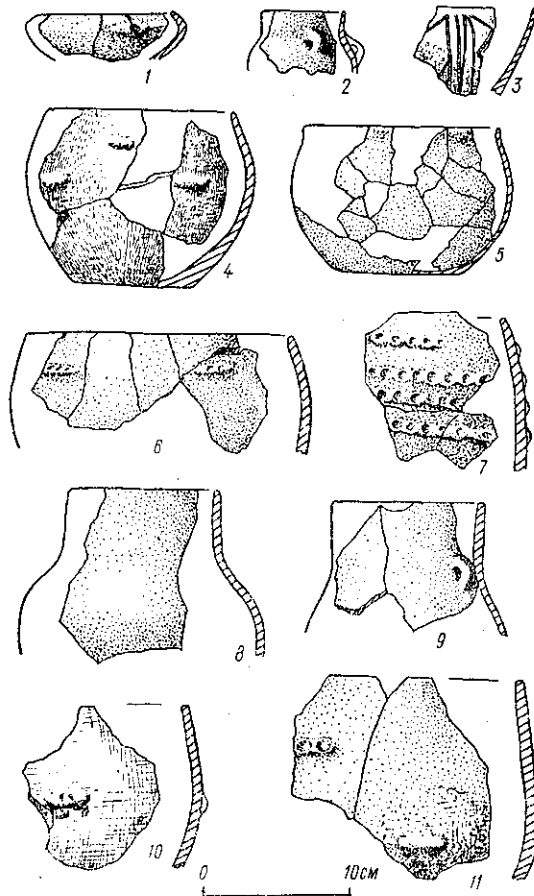

Рис. 8. Посуд з житла № 2 на поселенні поблизу м. Бергове.

пільства. Зокрема, удосконалюється технологія керамічного виробництва, великого поширення набуває розписний орнамент завдяки не тільки місцевим традиціям, а й впливам з Балкан.

Населення Верхнього Потисся в культурно-історичному розвитку протягом всього неоліту було зв'язане з районами середньої і нижньої течії р. Тиси (північні і східні райони Угорщини та суміжна з нею територія Румунії, Східна Словаччина). В середньому неоліті тут була поширена так звана тиська культура, проблеми вивчення якої розробляли Ф. Томпа², Я. Чалог, а в останні десятиліття В. Мілоїчич³, І. Богнар-Кутціян та ін. Досліджено ряд поселень в Угорщині, виявлено комплекс пізньої тиської кераміки в Земплін-Петреяро в Східній

² Tompa F. Die Bandkeramik in Ungarn.—Archeologica Hungarica, V—VI. Budapest, 1929, t. 28, s. 25.

³ W. Milošičič. Chronologie der jüngeren Steinzeit Mittel und Südoosteuropas. Berlin, 1949, S. 73.

Словаччині. Незважаючи на певні успіхи, періодизація тиської культури, визначення найбільш характерних рис її кераміки, як зазначає ряд дослідників (А. Тоčíк, Я. Ліхардус, С. Шішка та ін.), залишаються ще недостатньо з'ясованими⁴. У світлі найновіших досліджень характерними для кераміки тиської культури вважаються такі основні риси: наявність грубої кераміки, прикрашеної пластичними виступами,

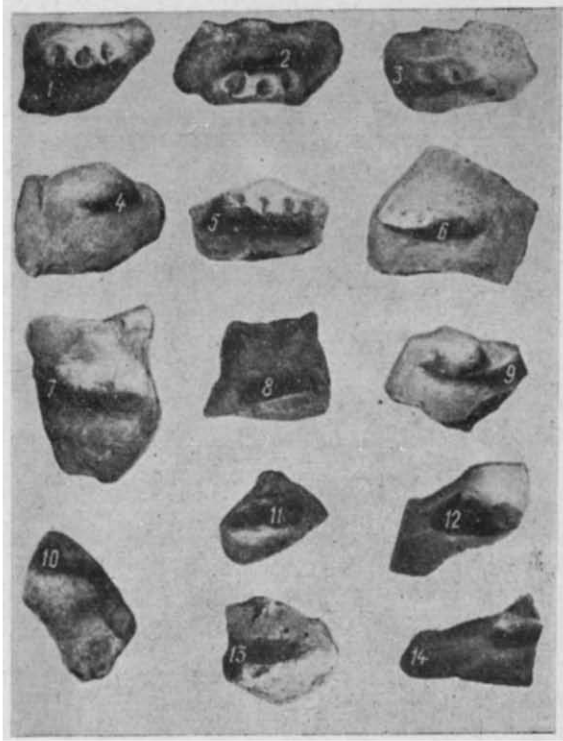

Рис. 9. Посуд з поселення поблизу м. Берегове.

заглиблено-лінійний орнамент у вигляді кутів і меандрів, заповнених інколи білою пастою, червоний, іноді смолисто-чорний колір поверхні. Типовими формами посуду є горщики, амфороподібні посудини, різноманітні миски на підставах. Крім того, багато пластинок у вигляді сидячих жіночих фігурок тощо⁵.

Кераміка берегівського поселення має ряд спільних рис з посудом тиської культури. Серед них слід назвати знахідки окремих фрагментів з характерним кутовим орнаментом, численних посудин на підставах, виробів з розписом. Конкретні аналогії цьому посуду відомі, наприклад, на поселенні Чока в Південній Угорщині, де крім матеріалів тиської культури були також знахідки культури Кереш та ін. Тут знайдено невеликі горщики з пластичними виступами, амфори з високою циліндричною шийкою, фрагмент посудини, яка має дугоподібний виступ з наскрізним отвором. Є також біконічна глиняна намистина, глиняні стержні-підставки тощо⁶.

Одночасно з тиською культурою в Середньому Потиссі існувала окрема, близько споріднена з нею група пам'яток типу Герпаль. Її

⁴ A. Točík, J. Lichardus. Staršia faza slovensko-moravskej maľovanej keramiky na juhozapadnom Slovensku.— Pamatky archeologicke, 1966, 57, č. 1, s. 5—6.

⁵ Slovensko v mladšej dobe kamennej. Bratislava, 1970, s. 107—110.

⁶ J. Banner. The neolithic settlement on the Kremenijak Hill at Csoka (Coka).— Acta archeologica, t. 12, fasl. 1—4. Budapest, 1960, tabl. I, 2; III, 7; XXX, 3, 6; XXXV, 6.

знахідки часто трапляються на багатшарових поселеннях, так званих телях. Для цієї групи характерні миски на високих підставках, горщики, амфороподібні посудини з пластичними виступами, переважно у вигляді ріжок, а також розпис чорною і коричневою фарбами тощо⁷. Разом з тим у комплексі кераміки з Берегового є риси, які зближують її з лейделської культурою, що склалася ще під час існування

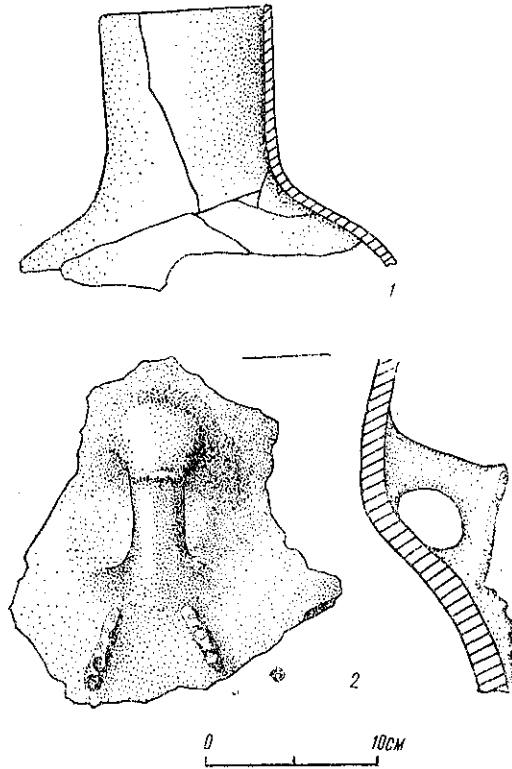

Рис. 10. Посуд з поселення м. Берегове.

тиської культури в Середньому Подунав'ї. У пізньому неоліті вона переросла у лейделський культурний комплекс, який включав ряд локальних споріднених груп пам'яток на території Південно-Східної і Центральної Європи. Прикладом однієї з ранніх груп цього комплексу можуть бути пам'ятки з розписною словено-моравською керамікою у південно-західних районах Словаччини. Для згаданої кераміки характерним є розпис червоною, коричневою та іншими фарбами у вигляді меандрів та спіралей на зовнішній, а інколи і внутрішній поверхні посудин. Серед форм посуду виділяються тонкостінні чаші, різні миски на підставках, посудини з виступами тощо⁸.

Отже, кераміка берегівського поселення має з вказаними культурами багато спільних рис, зумовлених близькістю території, часом існування і, що особливо слід підкреслити, культурними традиціями. Ця обставина, враховуючи недостатнє вивчення на Закарпатті поселень, аналогічних берегівському, ускладнює вирішення питання про його культурну належність. Найімовірніше, що пам'ятки такого типу сформувались на основі тиської культури, що, на думку деяких дослідників.

⁷ Slovensko..., s. 107—110.

⁸ Ibid., s. 121—134.

перестала існувати у Верхньому Потиссі раніше, ніж в інших районах⁹. На виникнення цих пам'яток певний вплив справила лендельська культура. До однієї з таких раних локальних груп з розписною керамікою у Верхньому Потиссі належить і поселення поблизу м. Берегового. На

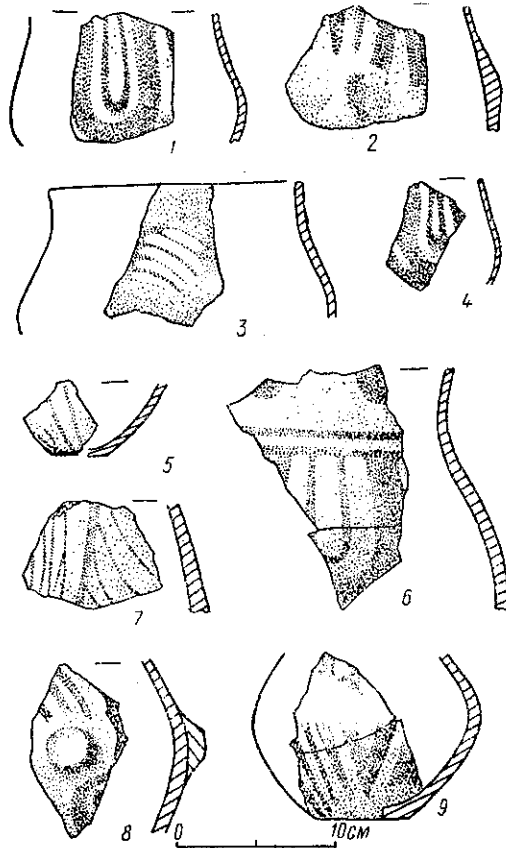

Рис. 11. Посуд з житла № 1 на поселенні поблизу м. Берегове.

основі радіовуглецевих дат¹⁰ для деяких пам'яток тисської і лендельської культур воно може бути датоване першою половиною IV тисячоліття до н. е.

Н. А. ПЕЛЕЩИШИН

**Энеолитическое поселение
у г. Берегово
на Закарпатье**

Резюме

В статье рассматриваются материалы проведенных в 1968 г. раскопок поселения энеолитического времени у г. Берегово Закарпатской области. Здесь были открыты два полуземляночных жилища и несколько хозяйственных ям, собран значительный комплекс фрагментированной, в том числе расписной керамики, а также орудий труда из кремня и камня. На основании анализа материалов поселение можно отнести к малонзученной группе памятников раннего энеолита в верховьях р. Тисса, возникших на основе тисской и под значительным воздействием лендельской культур.

⁹ S. Šiška. Tiszapolgarska kultura na Slovensku.— Slovenska archeologia, 1968, 16—1, s. 62—63.

¹⁰ Долуханов П. И., Тимофеев В. И. Абсолютная хронология неолита Евразии (по данным радиоуглеродного метода).— Проблемы абсолютного датирования в археологии. М., 1972, с. 50—52.